

DİYANET AKADEMİSİ ADAY DİN GÖREVLİLERİ DERS NOTU SEÇME HADİSLER KİTABI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Academy of Religious Affairs Candidate Religious Officials Course Note
Selection an Evaluation on The Book of Hadith

İdris KALAY

Diyamet Akademisi
Diyarbakır/TÜRKİYE
idriskalay@hotmail.com
ORCID No: 0009 0009 5804 7606

Mehmet BİLEN

Dicle Üniversitesi
Diyarbakır/TÜRKİYE
bilenmehmet@hotmail.com
ORCID No: 0000 0003 1225 860X

Araştırma Makalesi/Research Article

DOI: 10.56671/hafizadergisi.1413418

Sayfa: 20-32

Makale Gönderim Tarihi

02/01/2024

Makale Kabul Tarihi

18/01/2024

Atıf (APA): Kalay, İ., & Bilen, M. (2024). Diyanet Akademisi Aday Din Görevlileri Ders Notu Seçme Hadisler Kitabı Üzerine Bir Değerlendirme. *Hafıza*, 6(1), 20-32. <https://doi.org/10.56671/hafizadergisi.1413418>

Öz

Diyanet Akademisi, belirli kriter ve sınavların akabinde sahada görev alacak Aday Din Görevlilerine yönelik sekiz ay süren bir eğitim vermektedir. Bu eğitim, çoğunlukla ilahiyat fakültesi mezunlarından oluşan öğrencilerin saha ile ilgili bilgi ve tecrübelerini arttırmak, mesleki yeterlilik ve donanımlarını geliştirmek üzere planlanmıştır. Kursiyerler, başta Kuran-ı Kerim’i güzel okuma, tecvid ve musiki olmak üzere temel İslami bilimler alanına ait bazı dersleri de bu eğitim sürecinde görmektedirler. *Seçme Hadisler* adıyla kaleme alınan hadis ders notları kitabı da hadis alanında okutulan bir eserdir. Kitabın hazırlanma sürecinde takip edilen sistem, hadislerin içerikleri ve seçilen hadisler, aday din görevlilerinin sahada karşılaşacakları sorunlara çözüm üretme noktasında önem arz etmektedir. Çalışmamızın amacı da; bu konuda bir değerlendirme yaparak, kitabın içeriğine dair tahlillerde bulunmak ve kitabın aday din görevlileri için yeterli içeriğe sahip olup olmadığını irdelemek olacaktır. Hadis, Kuran’dan sonraki en önemli kaynaklardandır. Sağlam ve doğru bilgi ile sahada görev yapacak din görevlilerinin etkin ve verimli bir din hizmeti sunmaları önem arz etmektedir. Bu nedenle, Diyanet Akademisi’nin hazırlanmış olduğu bu kitabı incelemeyi konu edindik. Yaptığımız bu çalışma ile ortaya çıkacak sonuçların, Diyanet Akademisi ile de paylaşılmasını ve hazırlanmış olan bu kitaba katkı sunmayı hedeflemekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Diyanet Akademisi, Seçme Hadisler, Aday Din Görevlisi, Hadis Ders Notu, Sünnet ve Hadis.

Abstract

The Religious Affairs Academy provides eight-month training for personnel who will work in the field, following certain criteria and exams. This training is planned to increase the field-related knowledge and experience of students, mostly graduates of the faculty of theology, and to improve their professional competence and equipment. During this education process, they also take courses in the field of basic Islamic sciences, especially reading the Holy Quran beautifully, tajwid and religious music. The hadith lecture notes book titled Selected Hadiths is one of the works taught in this field. The system followed during the preparation of the book, the contents of the hadiths and the selected hadiths are important in finding solutions to the problems that candidate religious officials will encounter in the field. The aim of our study is; The aim will be to make an evaluation on this subject, to analyze the content of the book and to examine whether the book has sufficient content for candidate religious officials. Since Hadith is among our most important sources after the Quran, it is among the sources that a religious official will consult the most. It is important that religious officials who will work in the field provide effective and efficient service with sound and accurate information. For this reason, we aimed to review this book prepared by the Academy of Religious Affairs. We aim to share the results of this study with the Religious Affairs Academy and contribute to this book.

Keywords: Academy of Religious Affairs, Selected Hadiths, Candidate Religious Officer, Hadith Lecture Notes, Sunnah and Hadith.

Giriş

Diyanet İşler Başkanlığı bünyesinde kurulan Diyanet Akademisi, 24.03.2022 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanarak hizmet vermeye başlamıştır. Uzun ve yoğun çalışmalar neticesinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde bütün partilerin oy birliği ile kabul edilmiş olan Diyanet Akademisi, personelin eğitimi için yeni bir eğitim sürecini de beraberinde getirmiştir. Söz konusu tarihten önce, Diyanet İşleri Başkanlığı personeli, saha görevine başladıktan sonra yapılan planlamalar neticesinde bazen bir yıl sonrasına denk gelen tarihlerde hizmet içi eğitim programını alabilmekte idi. Bu süre, planlamalara göre değişkenlik arz edebiliyordu. Diyanet akademisinin kurulması ile bu süreç kontrol altına alınmış olup, henüz saha ile tanışmadan önce akademi merkezlerinde aday din görevlilerinin ciddi bir eğitime tabi tutularak saha tecrübe ve bilgisini arttırmaları sağlanmaktadır. Böylece, uzun soluklu bir görev öncesinde aday din görevlileri, ihtiyaç duyacakları eğitimlerini tamamlamış olacaklardır.

Aday din görevlileri için hazırlanmış olan *Seçme Hadisler Diyanet Akademisi Aday Din Görevlileri Ders Notu*, bu alanda okutulan kitaplardandır. Daha öncesinde Dini Yüksek İhtisas Merkezleri için hazırlanmış olan ve her bir dönem için ezberlenecek olan seçme hadisleri içerisinde bulunduran bu kitap, Akademinin de faaliyete girmesi ile aday din görevlileri için yeniden dizayn edilmiştir. Kitabın ilk basımında bölüm başlıkları ve başlıklara uygun hadisler seçilmiştir (İman, İslam, İbadetler, sosyal hayat ve ahlak, muamelat ve geleceğe dair rivayetler. Bu durum da, içeriklerin başlıklarla uygunluğunu sağlamıştır. Ayrıca her başlığın altında kırk hadisin yer alması da kitapta takip edilen yöntemlerdendir.¹

Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün, Dini Yüksek İhtisas Merkezleri için toplam yedi dönemden oluşan ve bu süreçte ezberlenecek hadisleri derlediği bu eser² Aday din görevlileri için yeniden düzenlenmiştir. Yeni baskısı ile birlikte bölümler yediden altıya indirilmiştir. İlk iki bölüm herhangi bir değişikliğe uğramazken üç, dört, beş ve altıncı bölümler sayı bakımından farklılık arz etmektedir. Kitabın ilk baskısında yedi bölüm ve her bir bölümde kırk hadis bulunmaktadır. İkinci baskısında bölüm sayısı altıya düşürülmüş ve hadis sayıları da ilk iki bölüm hariç elli beşe çıkartılmıştır. Aday din görevlileri için yeniden derlenmiş olan kitabın, önceki baskısı esas alınarak müfredata uygun hale getirilmeğe çalışıldığından, son bölümünde yer alan hadislerin konu bütünlüğü dikkate alınmadan diğer bölümlerin arasına dağıtıldığı görülmektedir.

Kitabın ilk bölümü kırk iki (42), ikinci bölümü kırk (40), üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı bölümleri ise elli beşer (55) hadisten oluşmaktadır. Kitabın en sonunda da ezberlenmesi için bölümlerin içerisinden seksen (80) hadis seçilmiştir. Toplam olarak kitabın içerisinde yer alan hadis sayısı üç yüz iki (302)'dir.

Bu kitap, Diyanet Akademisinde görev yapan Daire Başkanları, Dr. Abdurrahman Akkuş, Mahmut Şahin ve Eşref Görgülü tarafından hazırlanmıştır. Hazırlanan her bir ders müfredatı ve içeriği ile ilgili dönem sonunda zümre toplantıları tertip edilmiş ve bu konuda Diyanet Akademisi'nde hadis dersine giren bütün eğitim görevlilerinin katkıları talep edilmiştir.

Ülkemizin değişik bölgelerinde cami ve Kur'an kurslarında görev yapacak olan bay/bayan Aday Din Görevlilerinin kendilerini yetiştirmeleri ve göreve başlarken zorluk yaşamamaları için oluşturulan bu müfredatın derslerinden birisi de Hadis'tir. Camilerde hutbe irad ederken, namaz önceleri camide ders işlerken, cuma namazı öncesinde cemaate va'az ederken, Kur'an kurslarında öğrencilerin eğitimlerini verirken, konuyu destekleyici hadisleri bilmeleri önemlidir. Bu program kapsamında okuyup yorumlayacakları ve ezberleyecekleri hadisler, Aday Din Görevlilerine sunumlarını yaparken kolaylık sağlayacaktır.

Diyanet Akademisi'nde Hadis Dersinin Konulma Amacı ve Hedefi

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kuruluş ve görevleri hakkındaki 633 sayılı kanunun birinci maddesinde yer alan ibare şu şekildedir; "İslam Dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili

¹ Abdurrahman Akkuş, Mahmut Şahin, Eşref Görgülü, *Seçme Hadisler Diyanet Akademisi Aday Din Görevlileri Ders Notu*, Diyanet Akademisi Başkanlığı, Ankara 2023, sayfa, 7.

² Abdurrahman Akkuş, Mahmut Şahin, *Konularına Göre Seçme Hadisler*, Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2020.

işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek üzere; Cumhurbaşkanlığına bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur.”³

Bu maddede yer alan temel değerleri düşündüğümüzde, din görevlilerinin almaları gereken eğitimin temelleri de anlaşılmaktadır. İslam dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işlerin yürütülebilmesi için, bu konularda yeterli donanıma sahip görevlilerin yetiştirilmesi gerekmektedir. Din görevlisinin toplumu din konusunda aydınlatabilmesi ve diğer görevlerini yerine getirebilmesi için, sağih bilgiye ihtiyacı vardır. Kuran’ı Kerim’den sonra başvurulabilecek en sağlam bilgi kaynağı olarak sünnet/hadistir. Kuran’da yer alan emir ve yasakların uygulanma alanı Hz. Peygamber (s.a.v.)’in yaşağının ve sözlerinin bizzat kendisidir.

Dinin uygulamalarına dair bütün bilgiler, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in hayatındaki örneklikte mevcuttur. Ahkâmı şer’iyyenin ikinci temel kaynağı olan sünnet/hadis bu anlamda önemli bir yer tutmaktadır. İbadetlerin ifasına ve ahkâmın uygulanmasına dair örnekliliği bizler Hz. Peygamber (s.a.v.)’den almaktayız; “İçinizden Allah’ın lütfuna ve ahiret gününe umut bağlayanlar, Allah’ı çokça ananlar için hiç şüphe yok ki, Resulullah’ta güzel bir örneklik vardır”.⁴

Diyanet Akademisi, sahada görev yapacak olan aday din görevlilerinin, Diyanet İşleri Başkanlığı kanununun birinci maddesinde yer alan temel esaslar ölçüsünde bir eğitim almalarını hedeflemektedir. Bu hedefin yerine getirilebilmesi için de dinin ikinci referans kaynağı olan uygulamaya esas hadisleri derleyip, müstakil bir ders olarak bu eğitimin bir parçası halinde müfredata koymuştur.

Diyanet Akademisi, hadis dersinde işlenecek ve ezberlenecek hadisler ile toplumun inanç, ibadet ve ahlak esaslarını sağih kaynakları esas alınarak oluşturulan seçkilerden vermeyi hedeflemektedir. Ayrıca, toplumun din konusunda bilgilendirilmesi ve bu bilgilendirilmenin bir usul ve esas çerçevesinde yerine getirilmesini amaçlamaktadır. Cami ve Kur’ân kurslarında verilen dersler, va’zlar ve irad edilen hutbeler, cemaat için adeta bir öğretim aracıdır. Ayrıca inananlar, zihinlerini kurcalayan ve kendi aralarında tartıştıkları dini problemlere cevap bulmak için çoğu kere din görevlilerine müracaat etmekte ve onların verdikleri cevaplarla aydınlanmaktadırlar.⁵ Buna binaen toplumumuzda insanların sünnet/hadis bilgilerini büyük ölçüde din görevlilerinden öğrendiklerini veya söz konusu anlayışlarının şekillenmesinde din görevlilerinin etkisinin büyük olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla sağih bilgi ile mücehhez bir şekilde göreve bağlayacak din görevlilerinin toplumda sağih bir sünnet/hadis anlayışının oluşmasında büyük bir katkısı olacaktır.

Akademide verilen hadis dersi, din görevlilerinin toplumun sünnet/hadis anlayışının şekillenmesinde doğrudan etkili olacaktır. Bu sebeple seçilen konular ve konuların takdimi son derece önem arz etmektedir. Bu hususun farkında olarak kitapta seçilen hadisler öncelikle, inanç, ahlak, ibadet, toplumsal yapı, sosyal yaşağ, ahlak/erdem ve ahkâma dair konulardan seçilmiştir. Konuların sıralanışına bakıldığında kitapta tedrici bir metodun takip edildiğini söylemek mümkündür. Aday din görevlisi bu şekilde, İslam dininin temel değerlerini sağlam kaynaklardan

³<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.633.pdf> 02.01.2024.

⁴ Ahzab, 33;21.

⁵ Bilen, Mehmet, Din Görevlilerinin Hadis Bilgisi, Şarkiyat Yayınları, Diyarbakır, 2021, s. 16.

öğrenmiş olacak ve öğrendiği bu hadislerle toplumu aydınlatırken tedrici bir metot da uygulamış olacaktır.

Diyanet Akademisine devam eden adaylar için hazırlanmış olan bu eserden ve içinde yer alan hadislerden ne kadar istifade ettikleri yapılan sınavlarla değerlendirilmektedir. Fakat asıl değerlendirme, sahada bu görevlilerin göstereceği performans ile ileriki yıllarda yapılabilecektir.

Diyanet Akademisinde Aday Din Görevlileri İçin Hazırlanan Hadis Ders Kitabının Konuları, Müfredat ve İçerik Analizi

Diyanet Akademisi'nde hadis dersi için hazırlanmış olan bu eser, altı bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerin içerisinde yer alan hadislerin seçilme nedenlerini ve bölümlere yerleştirilirken nasıl bir yöntem takip edildiğini incelemeye çalışacağız. Hadislerin sıhhat dereceleri ve detayları hakkında da değerlendirmede bulunmaya gayret göstereceğiz.

Birinci Bölüm ve İhtiva Ettiği Hadisler

Aday din görevlileri için hazırlanmış olan Seçme Hadisler kitabının ilk bölümünde yer alan hadislerin nereden alındığı, kitabın giriş kısmında yer almaktadır. Kitabın birinci bölümüne birçok sahâbîden rivayet olunan ve "Kim ümmetimin dini emirleri konusunda kırk hadis ezberlerse Allah, kıyamet gününde onu fakihler ve âlimler zümresi içinde diriltecektir."⁶ şeklindeki rivayete atfen oluşturulmuş Kırk Hadis külliyyatının⁷ en kabul gören eseri olan İmam Nevevî'ye (ö. 676/1277) ait "el-Erbeunu'n-Neveviyye" isimli derlemesinde yer alan hadisler alınmıştır.⁸ İmam Nevevî, İbnü's-Salâh'ın (ö. 643/1245), dinin esaslarına dair yirmi altı hadis ihtiva eden *el-Ehâdîsü'l-küllîyye* adlı eserine çoğu *Şahîh-i Buḥârî* ile *Şahîh-i Müslim*'den seçtiği on altı hadisi ilâve ederek meydana getirmiş, ancak hadislerin senedlerini zikretmemiştir.⁹ Bu bölümde toplam kırk iki hadis yer almaktadır.

İmam Nevevî'nin bu çalışmasının tercih edilmesi, İslam âleminin bu kitaba gösterdiği teveccüh ve ilginin neticesidir.¹⁰ Kendisi de dâhil olmak üzere kırkın üzerinde âlim tarafından bu kitap şerh edilmiştir.¹¹ Bu eserin tercih edilmesinin ikinci bir nedeni de, eserinin mukaddimesinde Nevevî tarafından şöyle izah edilmektedir; O, âlimler tarafından, "dinin üçte biridir veya dörtte biridir diye nitelendirilmiş cevâmiu'l-kelim nevinden hadisleri topladığını söylemekte ve kendinden önce bu işi yapan on dört İslâm âliminden bahsetmektedir."¹²

⁶ Nevevî, bu hadisin çok sayıda tariki bulunsa da Hadis hafızlarının hadisin zayıf olduğunda ittifak ettiklerini belirtmiştir. Bkz. İbn Dakîkî'l-İd, Şerhu'l-Erbaîne Hadîsen en-Neveviyye fi'l-Ehâdîsi's-Sahîhati'n-Nebeviyye, Mektebetü't-Turasi'l-İslâmî, Mısır, tsz., s. 4.

⁷ <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp,12.01.2024>. (Yöktez'de yapılan araştırmada 1989 yılından 2024 yılı arasında "kırk hadis" ile ilgili ikisi doktora, ondördü yüksek lisans tezi olmak üzere toplam 16 çalışma yapılmıştır.

⁸ Abdulkadir Karahan, İslami Türk Edebiyatında Kırk Hadis (Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 1976), 44-45; Salih Aybey, Din Eğitimi ve Öğretimindeki Kırk Hadis Geleneği –Nevevi Örneği-, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, cilt 18, sayı, 3, 2018, s. 201-228.

⁹ Kandemir, M. Yaşar, "Nevevî" DİA, İstanbul, 2007, XXXIII, 47.

¹⁰ Karahan, İslami Türk Edebiyatında Kırk Hadis, 44-45

¹¹ Kandemir, "Nevevî", XXXIII, 47.

¹² Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref b. Mûrî, el-Erbûne'n-Neveviyye (Şerhu metni'l-Erbaîne'n-Neveviyye), 4. baskı, Dimaşk: Mektebetü Dâri'l-Feth, 1404/1984, s. 5.

“Niyet hadisi”¹³ olarak bilenen meşhur hadis ile başlayan bu bölüm, sonrasında “Cibril hadisi”¹⁴ ve İslam’ın şartlarını ihtiva eden hadisleri içerisinde barındırmaktadır. Bir Müslümanın temel değerleri ve inanç konuları üzerinde duran bu hadislerin hemen birinci bölümde yer alması, kitabın başlangıcı için önem arz etmektedir.¹⁵

İmam Nevevi’nin bu eserinde yer alan hadisler, Müslüman kimliği ve duruşu, ahlaklı yaşam, toplumsal hayat ile ilgili konuları ihtiva etmektedir. Ayrıca ezberlenmesi metin açısından kolay olan hadisler tercih edilmiştir. Bu da eseri, aday din görevlilerinin henüz eğitimin başında sahip olmaları gereken ahlak ve kişilik oluşturma süreçlerinde faydalanacakları etkili bir kitap haline getirmektedir.

İslam dininin öğreticisi konumunda olacak olan din görevlilerinin, dini anlatmadan önce kendi yaşamlarında onu uygulamaları, ahlak, erdem, ihlas, samimiyet ve takva konusunda takımları gereken tavrın oluşmasında etkili olan konuları içeren hadisler ile derse başlamaları, konunun ehemmiyetini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

İkinci Bölüm ve İhtiva Ettiği Hadisler

Kitabın ikinci bölümünü oluşturan hadisler, eldeki en eski hadis kitabı olan Hemmâm b. Münebbih’in (ö. 132/750) Ebu Hureyre’den (ö. 58/678) yazdığı ve “*Sahifetu Hemmâm b. Münebbih*”¹⁶ diye isimlendirilen eserinden seçilen kırk hadisten oluşmaktadır.¹⁷

Bu bölümde yer alan hadislerin Hemmâm b. Münebbih’in eserinden seçilmesi, alanında yazılmış ilk eser olması ve çokça ilgi görmesi ile ilgilidir.

Sahîfe’deki rivayetler, imandan ibadete, ahlaktan muamelata, tarihten kültüre, kıyamet alametlerinden ahiret ahvaline dair çeşitli konular hakkındadır. Bu sebeple Sahîfe, Buhârî ve Müslim’in *Sahih*’lerinin adeta bir özeti ve hadis külliyyatının genel karakteristiğini yansıtan küçük bir eser olarak değerlendirilmiştir.¹⁸

Kitabın ikinci bölümünde yer alan hadisler, Hemmâm b. Münebbih’in kitabında topladığı 140 rivayet arasından seçilen hadislerdir. Bu rivayetler çoğunlukla birinci bölümün devamı niteliğinde iman, ibadet ve ahlak ile ilgili hadisleri içermektedir. İslam dininin güzellikleri, sadaka vermenin önemi, cömertlik, iyilik yapmanın sevabı, sosyal yaşam gibi konular işlenmektedir. İnanç üzerine inşa edilen birinci bölümün devamında burada inançlı bir insanın sonrasında yapması gereken işlerle ilgili hadisler yer almaktadır.

Üçüncü Bölüm ve İhtiva Ettiği Hadisler

Üçüncü bölümde yer alan hadislerin biri hariç tamamı İmam Buhârî (ö. 256/870) ile İmam Müslim (ö. 261/875)’in *el-Câmi* adlı eserlerinde yer alan rivayetlerden oluşmaktadır. Sadece bir

¹³ Buhari, Bed’ul-Vahy, 1; Müslim, İmare, 155.

¹⁴ Buhari, İman, 37; Müslim, İman, 1.

¹⁵ Niyet hadisi ile hadis kitaplarına başlamak âlimler tarafından mustahab kabul edilmiştir. Böylece hadis öğrenmedeki niyetin önemine vurgu yapılmak istenmiştir. Bkz. İbn Dakîk el-İd, Şerhu el-Erba’în hadîsen en-Neveviyye, s. 10.

¹⁶ Zehebî, Siyeru A’lami’n-Nubelâ, Beşşar Avvâd Maruf (thk.), Müessesetu’r-Risale, Beyrut 1992, c. 5, s. 311.

¹⁷ Abdurrahman Akkuş, Mahmut Şahin, Eşref Görgülü, Seçme Hadisler, sayfa, 7.

¹⁸ Erul, Bünyamin, Hadislerin Dili, İlk Hadis Belgesi Hemmâm’ın Sahîfesi, -Tertip, Terceme, Yorum-, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2009. s. 9.

rivayet Ebû Dâvûd (ö. 275/889)'un *es-Sünen* adlı eserinden alınmadır. Bu bölümde toplam elli beş hadis yer almaktadır.

Sahîhayn'ın İslam dünyasındaki şöhretleri düşünüldüğünde, kitaba seçilen hadislerde dikkat edilen hususun sahih rivayetlere yer verilmesi olduğu söylenebilir.

Bu bölümde yer alan hadisler muhteva açısından ilk iki bölümün devamı niteliğinde olup, ibadetlerin öncesinde yapılması gereken kalp ve zihin temizliğinden sonra fiziki temizliğe değinilmiştir. Abdest, gusül ve elbise temizliği ile ibadetlerin öncesinde yapılması gereken rivayetlere yer verilmiştir. Taharet bahsi (temizlik), ibadetler için gerekli olan en önemli şarttır.

İbadetlerin farz kısımlarına ilaveten yapılacak olan nafil ibadetlerle ilgili hadislere de yer verilmiştir. Farz ibadetlerdeki detayları oluşturan hususlar; “namazların vaktinde veya ilk vaktinde” kılınması gibi rivayetler de burada yer almaktadır.

Müminlerin birbirlerini sevmeleri gerektiği¹⁹ ve aralarındaki ilişki düzeyinin nasıl belirlenmesi gerektiği,²⁰ birbirine sahip çıkma ve destek olmak²¹ gibi konular işlenerek dönemin cahili düzeninde medeni bir toplumu oluşturmanın temellerini atacak rivayetler konu edinilmiştir.²² Müslüman duruşu, fitneden uzak durmak,²³ insanları itham etmemek²⁴ gibi konular ile bu ideal toplum düşüncesini destekleyecek rivayetler de bu konuyu teyit etmektedir.

Dördüncü Bölüm ve İhtiva Ettiği Hadisler

Bu bölümde yer alan hadislerin iki rivayeti Tirmizî (ö. 279/892), iki rivayeti de Ebû Dâvûd'tan (ö. 275/889) alınma olup geri kalan rivayetlerin tamamı İmam Buhârî ve İmam Müslim'in *Sahîh*'lerinden alınmadır. Bu bölümde toplam elli beş hadis yer almaktadır.

Bu bölümde yer alan hadisler, diğer bölümlerin aksine biraz daha karışık olarak seçilmiştir. Duanın önemi²⁵ ile başlayan bölüm; abdest,²⁶ farz namazın fazileti,²⁷ saf düzeni,²⁸ cemaate namaz kıldırırken namazın uzatılmaması,²⁹ iki namaz arasındaki küçük günahların affı,³⁰ hutbe adabı,³¹

¹⁹ Abdurrahman Akkuş, Seçme Hadisler, s. 64.

²⁰ A.g.e, s. 67,71.

²¹ A.g.e, s. 70.

²² A.g.e.,s. 63.

²³ A.g.e.,s. 59.

²⁴ A.g.e.,s. 73.

²⁵ A.g.e.,s. 89.

²⁶ A.g.e.,s. 89.

²⁷ A.g.e.,s. 90.

²⁸ A.g.e.,s. 90.

²⁹ A.g.e.,s. 91.

³⁰ A.g.e.,s. 93.

³¹ A.g.e.,s. 93.

cenazeye tabi olmanın sevabı,³² Ramazan orucu,³³ nafile namazlar,³⁴ yalan konuşmak,³⁵ itikâf,³⁶ ezan duası,³⁷ hac ve adabı,³⁸ imanın tatlılığı,³⁹ sadaka,⁴⁰ kurban,⁴¹ adak,⁴² Müslümanın görevleri,⁴³ üç kişinin olduğu yerde iki kişinin kendi aralarında fısıldaşmamaları,⁴⁴ küs kalma,⁴⁵ zulüm ve cimrilik,⁴⁶ sila-i rahim,⁴⁷ çocuk sevgisi,⁴⁸ önemli gün ve geceler,⁴⁹ hayâ⁵⁰ laf taşıma,⁵¹ sabır,⁵² anne baba rızası,⁵³ vb. konuları ihtiva etmektedir.

Bu bölümdeki hadislerin bu kadar çeşitlilik arz etmesi, aday din görevlisinin bu bölümden faydalanmasını olumsuz etkileyebilecek unsurlardandır. İlk iki bölümde yer alan hadisler belli bir kitaptan alınma olduğu için konu ve içerik açısından farklı hadisler yer alsa da çoğunlukla aynı konular üzerinde yoğunlaşma olmuştu. Üçüncü bölümde de ilk iki bölüm ile büyük çoğunlukla uygunluk göstermekteydi. Fakat bu bölümde yer alan hadisler birbirinden bağımsız konuları aynı bölüm altında toplamıştır.

Bazen de bir hadisin farklı bir rivayeti de aynı bölümde ya da daha önceki bölümlerde yer alabilmektedir. Bu da okunan hadislerden yeterli düzeyde istifade edilmesini olumsuz etkilemektedir.

Beşinci Bölüm ve İhtiva Ettiği Hadisler

Beşinci bölümde yer alan hadisler kaynak açısından İmam Buhârî ve İmam Müslim'in eserlerinde yer alan hadislerle ilaveten Tirmizî'den on dört rivayet, Ebu Davûd'tan dört rivayet, İbn Mâce'den (ö. 273/887) üç rivayet, Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned* adlı eserinden iki rivayet,

---

³² A.g.e.,s. 93.

³³ A.g.e.,s. 94.

³⁴ A.g.e.,s. 94.

³⁵ A.g.e.,s. 95.

³⁶ A.g.e.,s. 95.

³⁷ A.g.e.,s. 96.

³⁸ A.g.e.,s. 97.

³⁹ A.g.e.,s. 98.

⁴⁰ A.g.e.,s. 99.

⁴¹ A.g.e.,s. 100.

⁴² A.g.e.,s. 101.

⁴³ A.g.e.,s. 102.

⁴⁴ A.g.e.,s. 102.

⁴⁵ A.g.e.,s. 103.

⁴⁶ A.g.e.,s. 104.

⁴⁷ A.g.e.,s. 105.

⁴⁸ A.g.e.,s. 105.

⁴⁹ A.g.e.,s.106.

⁵⁰ A.g.e.,s. 107.

⁵¹ A.g.e.,s. 109.

⁵² A.g.e.,s. 110.

⁵³ A.g.e.,s. 113.

Nesâ'î'nin (ö.303/915) *Sünen*'inden bir rivayet ve Hâkim Neysabûrî'nin (ö. 405/1014) *Müstedrek* adlı eserinden de bir rivayeti barındırmaktadır. Bu bölümde toplam elli beş hadis yer almaktadır.

Bu bölümde de dördüncü bölümde olduğu gibi çok farklı konular bir arada işlenmeye çalışılmıştır. Burada yer alan hadisler çoğunlukla sosyal hayat ve Müslümanların birbirleri üzerindeki haklarından bahsetse de farklı konulara da bu bölümde yer verilmiştir. "Bir kişinin kalbinde iman ile küfür, doğruluk ile yalancılık hainlik ile güvenilirlik bir arada olmaz."⁵⁴ "Hiç kimse başka bir kimseyi fasıklıkla suçlamasın ve onu küfürle itham etmesin. Eğer itham ettiği kişi dediği gibi değilse, bu sıfatlar muhakkak itham edene döner."⁵⁵ "İki nimet vardır ki insanların çoğu bunlarda aldanmıştır. Sağlık ve boş vakit."⁵⁶ "İşçiye ücretini (yaptığı işin ücretini) teri kurumadan verin."⁵⁷ "Kim haksız bir yere bir karış yeri alırsa Allah, kıyamet gününde aldığından yedi kat fazla yeri onun boynuna dolar."⁵⁸ "Alışverişte çok yemin etmekten sakınınız. Çünkü yemin, malın sürümünü arttırır fakat kazancın bereketini giderir."⁵⁹ "Dürüst ve güvenilir tüccar; peygamberler, Sıddıklar ve şehitlerle beraberdir."⁶⁰ "Allah buyurdu ki: "Ben Rahmân'ım, o (akrabalık bağları) da rahimdir. Ona kendi ismimden türeyen bir isim verdim. Sıla-i rahimi sürdürünle ben de bağımı sürdürür, onu kesenle ben de ilişkimi keserim."⁶¹ "Kimin derdi ahiret olursa Allah onun zenginliğini kalbine yerleştirir, iki yakasını bir araya getirir ve dünya zelil bir şekilde ona gelir. Kimin derdi de dünya olursa Allah onun fakirliğini iki gözü arasına koyar, iki yakasını bir araya getirmez, kendisine de ancak onun için takdir edilen dünyalık ne ise o gelir."⁶² ve "Birbirinizin satışı üzerine satış yapmayınız. Malı pazara girmeden önce yolda karşılayarak ucuza almayınız."⁶³ ile ilgili hadisler de yer almaktadır.

Kitabın ilk şeklinde belli başlıklar altında yer alan hadisler, herhangi bir sıra ve konu bütünlüğü olmadan son üç bölüm arasına serpiştirilmiş gibi görülmektedir. Bu da, aday din görevlilerinin bölümlere çalışırken hangi konulara yoğunlaşacakları hususunda zorluklara sebebiyet vermektedir.

Hadislerin sahih hadisleri derlemeyi amaçlayan kütüb-i sitteden seçilmesi, içeriği ve seçiciliği gayet iyi olsa da, usul ve yöntem olarak herhangi bir yol belirlenmeden yapılacak çalışmaların başarıya ulaşmasını zorlaştırmaktadır. Her konuda birbiri ile alakalı konuların seçilmesi şeklinde bir metot uygulansaydı, verilmek istenen mesajın muhataba ulaşmasına daha çok yardımcı olurdu. Burada buna riayet edilmediğini söylemek mümkündür.

Altıncı Bölüm ve İhtiva Ettiği Hadisler

⁵⁴ Müsned, II, 349.

⁵⁵ Buhari, Edeb, 44.

⁵⁶ Buhari, Rikak, 1.

⁵⁷ İbn Mace, Ruhûn, 4.

⁵⁸ Ebu Davûd, Büyû', 84.

⁵⁹ Müslim, Müsakat, 132.

⁶⁰ Tirmizî, Büyû', 4.

⁶¹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 439.

⁶² Tirmizî, Sıfatu'l-Kıyame, 30.

⁶³ Buhari, Selem, 2.

Altıncı bölümde yer alan hadislerin büyük bir çoğunluğu Buhârî ve Müslim'e aittir. Tirmizî, Ebû Dâvûd, Ahmed b. Hanbel, İbn Mâce, Nesâî ve Hâkim Neysabûrî'ye ek olarak bu bölümde bir rivayet de Beyhakî'nin (ö. 458/1066) *es-Sünenu'l-Kübra* adlı eserinden alınmıştır. Bu bölümde toplam elli beş hadis yer almaktadır.

Bu bölümde yer alan hadislerin konu dağılımlarına baktığımızda, dört ve beşinci bölümdeki konu çeşitliliğinin burada biraz azaldığını görebilmekteyiz. Doğruluk,⁶⁴ Allah yolunda yapılan fedakârlıklar,⁶⁵ cennet ve cehennem,⁶⁶ ölüm,⁶⁷ kabir⁶⁸ ve fiten⁶⁹ konularını ihtiva etmektedir. Bölümün sonunda yer alan yaklaşık 20 hadis ise; Hz. Peygamber'in (s.a.v.) dualarından oluşmaktadır.⁷⁰

Bölümde yer alan hadislerin içerik ve muhtevası diğer bölümlerde olduğu gibi insanların günlük yaşamlarında karşılaşılabilecekleri olaylar üzerinden seçilmiştir. Hadis seçiminde *Kütübi Sitte'* den istifade edilmesi, hadislerin sıhhati konusunda da isabetli davranıldığını göstermektedir.

Ezberlenecek Hadisler

Buradaki hadisler, aday din görevlilerinin eğitimleri boyunca ezberleyecekleri hadisleri ihtiva etmektedir. Kitabın altı bölümü içerisinde, ser levha denilebilecek, kısa, öz ve ezberlenmesi metin açısından kolay olan hadisler seçilmiştir. Ezber hadisler, hayatın her alanı ile ilgili rivayetleri içerisinde barındırmaktadır. Toplamda seksen hadis burada yer almaktadır.

Müfredat-Süre ve Ders-Amaç İlişkisi Açısından Kitaptaki Hadisler

Diyanet Akademisinin aday din görevlileri için hazırlanmış olduğu bu eser, her bir dönemi 14 haftadan oluşmak üzere toplam iki dönem halinde okutulmaktadır. Hadis dersi, müfredat olarak her bir dönemde 14x2 saat olarak belirlenmiştir. Birinci dönemin bir kısmında hadis tarihi ve usulüne de yer verilmiştir.⁷¹ Toplamda sekiz ay süren bir eğitim sürecinde kredi sayısı yeterli olacak düzeydedir. Hem hadislerin okunup anlaşılmasında hem de ezberlenmesinde sürenin yeterli olduğunu düşünüyoruz.

Kurs süresince okutulacak ve ezberletilecek hadisler açısından müfredatın saatlerine baktığımızda, bu sürenin yeterli olacağı görülmektedir. Bu süreler ilaveten her gün iki saatten oluşan etüt programları da düşünüldüğünde, eğitim görevlilerinin gözetiminde bu derslerin tekrarı ve konuların pekiştirilmesi için yeterli sürenin olduğu kanaatine varılabilir. Böylelikle, sekiz ay gibi uzun bir sürede seçilen hadislerin okunması, anlaşılması, yorumlanması ve ezberlenmesi mümkün ve yeterli gözükmektedir.

Seçme Hadisler kitabında seçilen hadislerin *Kütüb-i Sitte'* den seçilmesi, çoğunluğunun Buhârî ve Müslim'den rivayet edilmesi sıhhat konusunda Diyanet Akademisinin gösterdiği hassasiyeti de

⁶⁴ Abdurrahman Akkuş, *Seçme Hadisler*, s. 149.

⁶⁵ A.g.e., s. 150.

⁶⁶ A.g.e., s. 151,152.

⁶⁷ A.g.e., s. 159.

⁶⁸ A.g.e., s. 154.

⁶⁹ A.g.e., s. 155,163,164,165,167.

⁷⁰ A.g.e., s. 168-179.

⁷¹ Abdurrahman Akkuş, *Hadis Usulü, Diyanet Akademisi Aday Din Görevlileri Ders Notu*, Ankara 2023.

gözler önüne sermektedir. Yardımcı kaynak olarak da büyük çabalar ve geniş katılımlı bir yazar kadrosu tarafından ortalama okurun rahatlıkla anlayacağı bir üslupla kaleme alınan *Hadislerle İslam*'ın⁷² tercih edilmiş olması ile din görevlilerinin ders kitaplarında okudukları hadislerle ilaveten, söz konusu eserdeki yazarların yorum ve görüşlerinden de yararlanmasına olanak sunmaktadır.

Aday din görevlilerinin, eğitimlerinin neticesinde görev alacakları bölge ve camilerdeki cemaat profili düşünüldüğünde, hadis dersinde okuyup ezberledikleri hadislerin görev amacına uygunluğu değerlendirilebilir. Cami cemaatinin homojen bir yapıda olmaması, kozmopolit bir fikir dünyasına sahip olması aday din görevlisinin işini biraz zorlaştırmaktadır. Anlatacağı din dilinin herkesi kapsayıcı ve kucaklayıcı olması gerekmektedir. Bilgi ve donanım olarak birbirinden farklı bir topluluğa ortak bir din dilinin kullanılabilmesi önem arz etmektedir. Bu eserde seçilen hadislere baktığımızda iman, inanç, ibadetler gibi temel konuların dışında seçilen hadislerin insanlık günlük yaşamlarında kendileri ve çevreleri ile ilgili takınmaları gereken tavırla ilgili rivayetlerden seçildiği görülmektedir; "Ameller niyetlere göredir. Herkes yaptığı işin karşılığını niyetine göre alır."⁷³ "Müslüman, elinden ve dilinden diğer insanların zarar görmediği kimsedir."⁷⁴ Bu durum, seçilen hadislerden herkesin kendi duygu dünyasına ait bir çıkarımda bulunabileceği, anlama açısından basit, anlam açısından derin manaları taşıyan rivayetlerin olduğu görülmektedir.

Din konusunda bilgi olarak yeterli donanım ve yetkinliğe sahip olmayan insanlara anlatılacak dilin sade, açık, anlaşılır ve tartışmalara kapalı olması önemlidir. Diyanet Akademisi Başkanlığı'nın aday din görevlileri için ders kitabı olarak okuttuğu kitabın içeriğinde bu hassasiyetin dikkate alındığını söylemek mümkündür.

İman ve inanç kısımlarının oluşturduğu birinci bölüm, bir din görevlisinin ihtiyaç duyduğu moral ve motivasyonu sağlaması ve çevreden gelebilecek sorulara cevaplar üretebilecek mahiyetteki hadislerin seçilmiş olması dikkat çekicidir. Önce iman ve inanç sonrasında temizlik, ibadet, sosyal yaşam, ahiret, kıyamet ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in dualarından oluşan hadisler seçilmiştir. Bazı bölümlerde birbiriyle alakası bulunmayan hadislerin peş peşe verilmesi, hedeflenen amacın gerçekleşmesi noktasında bir problem olarak görülse de genel olarak ihtiyaç duyulan hadislerin seçildiğini söylemek mümkündür.

Genel itibarıyla düşünüldüğünde, eserde yer alan hadislerin eğitimin amacına uygun olduğu ve aday din görevlilerinin sahada karşılaşacağı problemlere çözüm üretecek bir içeriğe sahip olduğunu görüyoruz. Hadis dersinin, Diyanet Akademisi'ndeki diğer derslerle bir bütünlük arz ettiğini söyleyebiliriz. Hitabet, Yaygın Din Eğitimi ve İletişim, Din Eğitimi ve İletişim ve Rehberlik gibi derslerin de olduğunu düşündüğümüzde, hadis dersinden alınan mesajın muhataba doğru ulaştırılması noktasında da din görevlilerinin gerekli donanıma sahip olarak sahaya gönderileceklerini ifade edebiliriz.

Sonuç

Diyanet akademisinin yeni kurulan bir birim olması, eğitimin hazırlık aşamasının süre olarak darlığı, bazı problemleri de beraberinde getirmiştir. Bu eserdeki hadislerin seçiminde herhangi bir

⁷² <https://hadislerleislam.diyaret.gov.tr/02.01.2024>

⁷³ Buhari, Bedyu'l-Vahy, 1.

⁷⁴ İbn Hanbel, Müsned, VI, 22.

problem gözükmemekle birlikte, konu başlıkları ve konu bütünlükleri, titiz bir çalışma ile daha verimli hale getirilebilir.

Önceki baskıda yer alan bölüm başlık isimlerinin (İman, İslam ve kulluk, ibadetler, sosyal hayat ve ahlak, muamelat ve geleceğe dair rivayetler (kıyamet, ahiret, cennet-cehennem, ölüm, şefaet ve fiten)⁷⁵ ikinci baskıda olmaması hadislerin bütünlük içerisinde değerlendirilmesini zorlaştırmıştır.

Bu kitabın yeni baskısında mutlaka konu başlıklarının olması ve bölüm içerisinde yer alan hadis sayılarının azaltılması gerekmektedir. Elli beş hadisin yer aldığı bir bölüm ve bölüm başlığının da olmaması, dersin anlaşılmasını ve konu bütünlüğünü dağıtan faktörler olarak değerlendirilebilir.

Bölüm sıralamasındaki hadis başlıklarının da yeniden düzenlenmesi gerekir diye düşünüyoruz. İman ve inanç gibi temel konulardan sonra, henüz ibadet bahsine geçmeden önce sosyal hayat ve ahlak hadisleri bölümünün konulması gerekir. Ahlak, erdem, şahsiyet ve kişilik inşası Müslüman'ın öncü ihtiyaçlarıdır. Kişilik ve şahsiyetin olmadığı bir dindarlığın ne kişiye ne etrafına ne de dine bir faydası olacaktır. İmanı sağlam, kişiliği ve şahsiyeti oturmuş bir Müslüman'ın ibadetlerden ve muamelelattan alacağı fayda da daha fazla olacaktır.

Ana bölümlere ilaveten ara başlıklar da düşünülebilir. Ana bölümde kırk hadis bulunabilir ama alt başlıklara ayrılarak konunun daha iyi anlaşılması sağlanmalıdır. Böylece bir bölümdeki hadis, başka bir bölümde tekrar karşımıza çıkmamış olur. Tekrarlardan kaçınılmış ve bütünlük de sağlanmış olur. Ayrıca, başka bir çalışmada eserin hadis tercüme dili de değerlendirilebilir. Böylece, bölümlerin ana başlığı, alt başlıklar, tekrarlardan kaçınma, tercüme ve yazım hatalarının önüne geçmiş olunacaktır.

Eserin, din görevlisinin ihtiyaçlarına cevap verebilmesi ve Diyanet Akademisinin kuruluş amacına uygunluğunun sağlanabilmesi için yeni bir baskının yapılması ve bu eksikliklerinin giderilmesini önemli görmekteyiz.

Kaynakça

- Abdulkadir Karahan, *İslami Türk Edebiyatında Kırk Hadis* (Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 1976).
- Abdurrahman Akkuş, Mahmut Şahin, Eşref Görgülü, *Seçme Hadisler Diyanet Akademisi Aday Din Görevlileri Ders Notu*, Diyanet Akademisi Başkanlığı, Ankara 2023.
- Abdurrahman Akkuş, Mahmut Şahin, *Konularına Göre Seçme Hadisler*, Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2020.
- Ahmed b. Hanbel, Ahmed b. Muhammed, *Müsned*, thk. Şuayb Arnavût Âdil Mürşid vd., Müessesetü'r-Risâle, Beyrût 2002.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Huseyin, *es-Sünenu'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrût 2003.
- Bilen, Mehmet, *Din Görevlilerinin Hadis Bilgisi*, Şarkiyat Yayınları, Diyarbakır, 2021.

⁷⁵ Abdurrahman Akkuş, Mahmut Şahin, *Konularına Göre Seçme Hadisler*, Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2020, s. 54-123.

- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *Sahîhu'l-Buhârî*, thk. Muhammed b. Zuheyr b. Nâsır, Dâru Tûku'nNecât, Beyrût 1422.
- Dârekutnî, Ebû'l-Hasan Ali b. Ömer, *Sünen*, Thk. Şuayb Arnavût ve Ark., Müessesetu'r-Risâle, Beyrût 2004.
- Ebu Davûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistani, *Sünen*, thk., Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, el-Mektebetu'l-Asriy, Beyrût ty.
- Erul, Bünyamin, *Hadislerin Dili, İlk Hadis Belgesi Hemmâm'ın Sahîfesi, -Tertip, Terceme, Yorum-*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2009.
- Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, thk. Mustafa Abdülkâdir A'tâ, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrût 1990.
- Hemmam b. Münebbih, *Sahifetü Hemmam b. Münebbih*, thk. Ali Hasan Ali Abdulhamid, Mektebetü'l-İslâmî, Beyrût 1987.
- İbn Dakîki'l-İd, Şerhu'l-Erbaîne Hadîsen en-Neveviyye fi'l-Ehâdisi's-Sahîhati'n-Nebeviyye, Mektebetu't-Turasi'l-İslâmî, Mısır, tsz.
- İbn Mace, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvîni, *es-Sünen*, thk. Muammed Fuâd Abdülbâkî Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, tsz.
- Kandemir, M. Yaşar, "Nevevî" DİA, İstanbul, 2007, XXXIII, 47-49.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim İbnü'l-Haccâc el-Kuseyrî, *el-Câmiu's-Sahîh*, thk. Muammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, Beyrût ty Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref b. Mûrî, *el-Erbûne'n-Neveviyye (Şerhu metni'l-Erbeîne'n-Neveviyye)*, 4. baskı, Dımaşk, Mektebetü Dâri'l-Feth, 1404/1984.
- Nesaî, Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen*, thk. Abdülfettah Ebû Ğudde, Mektebetü'l-Matbuati'l-İslâmîye, Haleb 1986.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref b. Mûrî, *el-Erbûne'n-Neveviyye (Şerhu metni'l-Erbeîne'n-Neveviyye)*, 4. baskı, Dımaşk: Mektebetü Dâri'l-Feth, 1404/1984.
- Salih Aybey, Din Eğitimi ve Öğretimindeki Kırk Hadis Geleneği –Nevevi Örneği-, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, cilt 18, sayı 3, 2018, s, 201-228.
- Tirmizî, *Sünen-i Tirmizî*, thk. Ahmed Fuad Şâkir (I-II)- Muhammed Fuâd Abdülbâkî (III)-İbrahim Atvah (IV-V), Şirketü Mektebetu ve Matbaatu'lAlbâbî, Mısır 1975.
- Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nubelâ*, Beşşar Avvâd Maruf (thk.), Müessesetu'r-Risale, Beyrut 1992, c. 16, s. 258.

<https://hadislerleislam.diyanet.gov.tr/02.01.2024>

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.633.pdf>

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp,12.01.2024.>